

بقلم آقای مهدی وحدت :

اروپا

ذخایر علمی اسلامی را چگونه بدست آورده است ؟

دین مبین اسلام در مدت کمتر از نیم قرن، از حدود چین گرفته تا سواحل اقیانوس آتلانتیک را مسخر نمود فاتحین اسلام با نیروی عقیده و ایمان و روح فداکاری، کشورهای دارای تمدن قدیم را یکی بعد از دیگری بدست آورده و پس از استقرار حکومت خود در شمال آمریکا و آسیاینا چهار نعل بطرف فرانسه یورش برده و پس از فتح چندین شهر از قبیل ناربون (۱) و کارکاسون (۲) و غیره تا نزدیکی شهر پواتیه (۳) را ندانند .

هاری دسون (Desson) در کتاب خود موسوم به « آنچه که ما از اسلام باید بدانیم » می نویسد :

« این سرعت پیشرفت مذهبی در تاریخ دنیا بی نظیر بوده است . اغلب گمان میکنند که زور شمشیر سبب انتشار عجیب دین مزبور شده ولی این تصور صحیح نیست زیرا دین تعبدی غالباً غیر محکم و ناپایدار می باشد . ولی در این مورد تمام مللی که دین اسلام را پذیرفته اند باستانی آسیایول ها تا کنون نسبت بآن وقادار مانده اند و علاوه برای تعبد دین عمده زیادی مبلغ مسلح لازم است که بتواند افراد ملت بیگانه را بیروزی از دین خود مجبور نماید ولی معلوم نیست که ملت کوچک عربستان در آن تاریخ این همه میافین مسلح را برای اجبار و تبدیل دین آن همه ملل مختلف در اختیار خود داشته است . بنابراین علت عمده پیشرفت اسلام همان تاثیر خود آتین بوده است و پس .»

شوکت و عظمت اسلام با اندازه می رسید که نه چشمی نظیر آنرا دیده بود و نه گوش شنیده . چنانکه مرحوم ادیب الممالک در مقام مقایسه ضعف کنونی با جلال و عظمت آن زمان میگوید :

خاک عرب از مشرق اقصی گذرانیدم	وز ناحیه غرب به افریقه رانیدم
در بای شمالی را بر شرق نشاندیدم	وز بحر جنوبی به فلک گرد نشانیدم
مائیم که از خاک بر افلاک رسانیدم	نام هنر و اسم کرم را به سزاوار
امروز گرفتار غم و محنت و رنجیم	در داو فره باخته اندر شش و پنجمیم
یا ناله و افسوس در این دیر سنجیم	هم سوخته کاشانه و هم باخته گنجیم

چندیم ؛ و برانه، هزاریم به گلزار

فتوحات نظامی فتوحات علمی را نیز با خود همراه میبرد، همینکه در کشوری از کشورهای تسخیر شده حکومت استقرار می یافت فوجی از دانشمندان اسلامی بکشور مفتوح رفته بتحقیق علوم و فنون میپرداختند و در نتیجه تماس این دانشمندان با تمدن های قدیم شرقی و مخصوصاً یونانی، تمدن جدیدی در ممالک نامبرده بوجود آمد که علایم و آثار و رنگ و بوی آن در همه جا معلوم بود . تمدن مزبور که از افکار و عقاید اسلامی آبیاری شده بود تمام علوم و صنایع ملل تابعه را هم

(۱) Narbonne (۲) Carcassone (۳) Poitiers

نزدیک ساخت و بالاخره محصول افکار دانشمندان اسلامی بدرجه‌ئی از ترقی و تکامل رسید که برتری آن بر بنا نمودن های قدیم آشکار و مسلم گردید و در نتیجه از قرن هشتم تا اواخر قرن سیزدهم مملکت اسلامی متمدن ترین و مترقی ترین ممالک دنیا بشمار میرفت و در قرون نامبرده تاریخ تمدن جهان جز اریخ اسلام چیز دیگر نبود و این تمدن مخصوصاً در قرن دهم به اوج اهنلای خود رسیده بود.

علمای ایران نیز خدمات بسیار گرانبهای به تمدن اسلامی نموده اند ولی چونت زبان عربی زبان رسمی امپراطوری اسلام محسوب میشد و دانشمندان ایرانی هم کتب خود را در همین زبان نوشته اند از اینجهت ایرانی بودن این دانشمندان بر بعضی از مؤلفین خارجی مجهول مانده و تصور کرده اند امثال رازی و ابوعلی سینا وغیره از نژاد عرب بوده اند.

در زمان خلفای عباسی هده زبانی از کتب یونانی واجب بانواع علوم و فنون بوسیله هیئت های دانشمند و در همین حال خیلی زحمت کش بزبان عربی ترجمه شد و پس از مدت قلیلی کانون های فرهنگی درخشانی در بغداد، جدی شاپور، اصفهان، سمرقند، دمشق، قاهره، کروی آن (قبروان) فاس (مراکش) و همچنین در اسپانیا در شهرهای تولد (طلیطله) و لانس (بلنسیه) موربس، غرناطه، سویل (اشبیلیه) کوردو (قرطبه) تشکیل یافته و دانشمندان عالی مقام و معتمدین و کاشفین بزرگ عصر خود از آنها پیروز آمدند، در نتیجه محبت حقیقی و اخلاص بی ریا که خلفای عباسی به علم و دانش داشتند و حمایتی که از علما و دانشمندان بدون فرق نژاد و مذهب مینمودند روز بروز برونی بازار علم و دانش افزود و در آن زمان که ملل اروپا گرفتار هیوط و سقوط علمی واجتماعی بوده و در ظلمت نادانی و انحطاط روز افزون بسر میبردند دنیای اسلام باوج اهنلای تمدن در پیشرفت بود شهرهای اسلامی مصوره، پرجمیت و از هرجهت مورد غبطه دیگران بودند و مراکز مهم علمی و صنعتی و بازار گانی بشمار می آمدند.

بناهای عالی بی حساب از قبیل قصرها، مساجد بزرگ ساخته و پرداخته میشد که اغلب مساجد مزبوره دارای مدارس عالی و مجامع علمی واقعی قابل توجهی بودند، برای اینکه بوسهت و ثروت خارق العاده کتابخانه های اسلامی انازه شده باشد همین مختصر گانی است که پس از فتح بغداد بدست لشکر مغول مقدار زیادی از کتب کتابخانه های پایتخت خلافت را با مر هلاکو بدجله انداختند مقدار کتاب باندازی بود که در تمام عرض رودخانه مزبوریل بزرگی را تشکیل داد. در اسپانیا نیز با مر کزیمنس (۴) میلیون کتب اسلامی را سوزانده و بناهای عالی اسلامی را که در قرن معماری بی نظیر بود با خاک یکسان نمودند.

خلاصه تمدن اسلامی در تکامل بشر و طیفه بس مهمی را انجام داده و خزائن فرهنگ قدیم یونان را از صنایع و فلسفه حفظ کرده و آنرا پس از تکمیل و توسعه به دانشمندان اروپا قدیم نموده است. در سال ۱۱۳۰ میلادی دارالترجمه مهمی در شهر تولد اسپانیا تحت نظر آرشوک رایبوند (۵) تأسیس و ترجمه کتب عربی بزبان لاتین شروع نمودند. جوانان دانشمند برای تکمیل تحصیلات خود با اسپانیا مسافرت می نمودند و این ترتیب مدتها ادامه داشت. کسانی که در مراکز علمی اسلامی بتحصیل پرداختند بعداً بترقیات عالیه نایل شده مانند، ژربرت دوریلاک (۶) آدلارد بات (۷) لئونارد دوپیس (۸) آلبر - لوگران (۹) روزه باکون (۱۰) میشل اسکوت (۱۱) دانیال مورلی (۱۲) ژرار دو کرمون

(۴) Ximenez (۵) Archevêque Raymond (۶) Gerbert d, Aurillac

که بعداً پاپ انتخاب و بنام سیلوستر: Sylvestre دوم معروف شد

مجدد علوم ریاضی در مغرب زمین (۷) Leonard de Pise (۸) Adelard de Bath (۹) Albert le Grand (۱۰) Roger Bacon (۱۱) Michel Scot (۱۲) Daniel Morley

(۱۳) و آلفونس دهم (۱۴) معروف به دانشمند کاتیل (۱۵) سن توماس داکن (۱۶) هرمان دالانی (۱۷) دون اسکوت (۱۸) گیوم درکام (۱۹) نیکولا اوراسم (۲۰) مدیر مالیه در زمان شارل پنجم و آرنو دریلونو (۲۱) که شخص اخیر الذکر پس از تکمیل تحصیل نزد دانشمندان عرب بفرانسه برگشت و مدتی در پاریس و بعد در مون پلیه بتدریس پرداخت. مدت‌ها به‌عنوان قرااسپانیا مرکز علوم و فلسفه بود که ملل اروپا هر يك بفرار خود حال خود می‌جانان از آن سیراب و فیض یاب می‌شدند.

مفلوبیت سیاسی عرب در اروپا بر کزیت علمی اسلامی تا مدت‌ها توانست رخنه می‌وارد نماید و برعکس پادشاهان نورماندو مخصوصاً روزه دوم (۲۲) و بعد از او فردریک دوم (۲۳) چند نفر از علمای اسلام را بدربار خود دعوت کردند و خود را دوستدار و نگهدار تمدن اسلامی شناساندند.

پس از مدت‌ها یعنی در قرن چهاردهم و پانزدهم بود که ستاره درخشانت تجدید علمی در افق اروپا کم‌کم نمایان گردید پس با مراجعه تاریخ ثابت و مدلل میشود که تمدن اسلامی راه ترقی حقیقی را بروی قرون اخیره باز نموده است.

علوم و فنون اسلامی که با اروپا انتقال یافته زیاد می‌باشند ولی تاؤذ عام طب از همه بیشتر و سریع تر شد و تالیفات دانشمندان اسلام مدت‌های مدید راهنمای علمای اروپا بودند و تا قرن هیجدهم در دانشگاه‌های متعدد اروپا قسمت مهمی از کتب درسی بودند و حتی هانری سوم پادشاه فرانسه بمنظور تسهیل ترقی دانشجویان پزشکی در سال ۱۵۸۷ در کواژروویال برای تدریس زبان عربی کرسی مخصوص تاسیس نمود.

از تاریخ عمومی پزشکی مستفاد این است که طب اسلامی تنها به نقل و تحویل علوم ماخوذه از یونان با اروپا اکتفا نکرده بلکه اینکارات و اصلاحات زیادی هم انجام داده است چنانکه س. ژ. کستون (۲۴) باین حقیقت اعتراف نموده می‌گوید:

اطلبای اسلام برای اصلاح و ترقی علم طب سه قدم بزرگ برداشته اند:

- ۱ - مطالب پراکنده طب یونانی را جمع آوری نموده و با بهترین اصول طبقه بندی کرده اند.

- ۲ - با کشف و پیدا نمودن چند مرض علم امراض را توسعه داده اند.

- ۳ - فکر تاسیس بیمارستان را بتأخرین آموخته اند.

برای شرح حال و خدمات اطلبای اسلامی کتاب مستقل و مفصلی باید نوشت و ما در این مختصر فقط می‌توانیم از دو سه نفر از مشاهیر درجه اول آنان (که تالیفات شایسته مدت‌ها در مغرب زمین مدار علم طب و مورد استفاده عموم بوده است) نام ببریم مانند: رازی (۲۵) نام او ابوبکر محمد بن زکریا می‌باشد ۹۳۲-۸۵۰ تعداد تالیفات این دانشمند بزرگ ایرانی از دوست و بیست تجاوز نموده که چند جلد از آنها دائرة المعارف طبیبی می‌روند

(۱۳) Gerard de Cremon

این شخص اخیر بتمنهائی هفتاد و یک جلد کتاب علمی از زبان عربی به زبان لاتینی ترجمه نموده است

- (۱۴) Alphonse X le savant (۱۵) Castille (۱۶) Saint Thomas d'Aquin
 (۱۷) Hermann d'Allemagne (۱۸) Dun scot (۱۹) Guillaume
 d'Occam (۲۰) Nicolas Otrame (۲۱) Arnaud de Villeneuve
 (۲۲) Roger II (۱۱۳۰ - ۱۱۵۴) (پادشاه از ۱۱۳۰ - ۱۱۵۴)
 (۲۳) Frédéric II Ho-
 henstaufen (۱۱۹۴ - ۱۱۵۰)

مانند «الحواری» که در آن از قواعد بهداشت و معالجهٔ امراض بحث شده و «النصوری» مشتمل برده مقاله که هر مقاله بچند فصل شده. رازی این کتاب را بنام منصور تألیف نموده است.

دو کتاب نامبرده از همان وقت که بزبان لاتینی ترجمه شده اند تا قرن هفدهم در اروپا کتاب درس و تحصیل بوده اند.

رازی نخستین کسی است که در موضوع آبله و سرخچه کتاب نوشته است. ماکس نویوز (۲۶) می گوید: این کتاب در هر زمان و در نزد همه یکی از شاهکارهای بزرگ علم طب محسوب شده و خواهد شد. کارلسد هوف (۲۷) می نویسد:

رازی در تاریخ علم طب در تمام قرون و احواس یکی از بزرگترین اطباء یا بدشناخته شود. یکی دیگر ابو علی الحسین بن عبدالله سینا است (۲۸) که ژنی و داهی روزگار به معنای حقیقی کلامه محسوب میشود. این دانشمند یک نفر ایرانی است که از مفاخر عالم بشریت بشمار میرود. مشارالیه علاوه بر طب در علوم فلسفه و شیمی و نجوم و طبقات الارض نیز سرآمد روزگار بود کتاب قانون او مدت شش قرن در دانشکده های طب اروپا تدریس می شد.

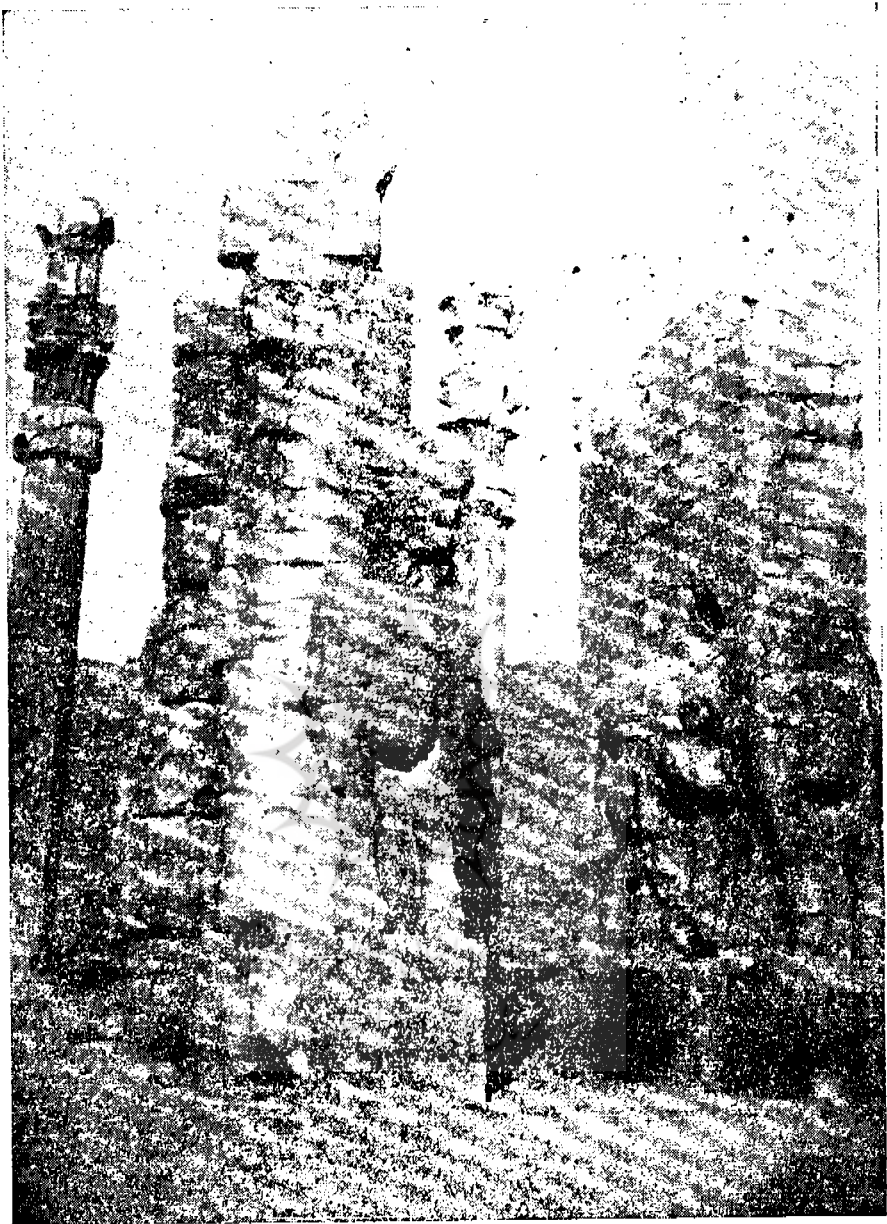
در قسمت جراحی کسی که آثار او در اروپا بیشتر شهرت یافته ابوالقاسم خلف بن عباس (الاندلسی) الزهراوی است (۲۹) که در سال ۱۰۳۱ میلادی وفات یافته مولد او الزهراء در نزدیکی کوردو (قرطبه) می باشد. نامبرده بزرگترین جراح عرب شناخته شده است.

امیل فورک جراح و دانشمند فرانسوی (۳۰) در حق او گفته: کتاب ابوالقاسم الزهراوی در جراحی بنام «النصریف» که اولین دفعه جراحی را علم مستقل قرار داده و آنرا مبتنی بر علم تشریح نموده در تاریخ جراحی باقی خواهد ماند، مؤلف با درایت و لیاقت معلومات عصر خود را در قسمت جراحی جمع آوری و تلخیص نموده است، جراحی مصور هم از ابتکارات این دانشمند می باشد و پیش از او معمول نبوده و زهراوی مطالب کتاب را بوسیلهٔ متجاوز از دو بیست تصویر توضیح نموده است. از همان وقت که کتاب التصریف بوسیلهٔ ژرارد گرمون بزبان لاتینی ترجمه شده (شمال ۱۱۵۰) در علم جراحی راه نما شناخته شده است. از دلایل اهمیت کتاب یکی این است که «کوی دشولیاک» (۳۱) که در نیمهٔ دوم قرن چهاردهم میزیسته تقریباً در دو بیست مورد به مطالب کتاب مزبور استناد نموده است. یکی دیگر از پزشکان معروف اسلامی ابو مروان (۳۲) بن ابی البلاء زهر می باشد (۱۱۶۰ - ۱۰۹۶) مشارالیه نخستین کسی است که سرطان عمده را تشخیص داد.

کتابخانه مدرسه فیضیه قم

(۲۴) C. G. Cumston (۲۵) Razès (۲۶) Mox Neuburger
(۲۷) Karl Sudhof (۲۸) Avicenne (۲۹) Abulcasis (۳۰) Emil Forque
(۳۱) Cuy de Chauliac (۳۲) «Avenzoar» ابو مروان در اروپا بنام: معروف است.

سر در بزرگ تخت جمشید

در آفرینش ما تقصیر رفته

خواجه می بد شکل نایی بد شکلتر از خود داشت - روزی آینه داری آینه بدست نایب داد ، آینه نگاه کرده گفت : سبحان الله! بسی تقصیر در آفرینش ما رفته است . خواجه فرمود لفظ جمع مگوی . بگوی در آفرینش من تقصیر رفته است . نایب آینه پیش داشته گفت : خواجه اگر باور نمیکنی تو نیز در آینه بین . عید زاگانی